

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України від 01.01.2014 р. № 2456-17 // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс].
2. Чернадчук В.Д. Виконання бюджету як сфера розвитку бюджетних правовідносин / В.Д. Чернадчук // Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2009. – № 1(2). – С. 40–46.
3. Воронова Л.К. Фінансове право України / Л.К. Воронова. – К. : Прецедент ; Моя книга, 2006. – 448 с.
4. Артус М.М. Бюджетна система України / М.М. Артус, Н.М. Хижа. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2005. – 220 с.
5. Орлюк О.П. Фінансове право / О.П. Орлюк. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 528 с.
6. Огонь Ц.Г. Доходи бюджету України: теорія і практика : [монографія] / Ц.Г. Огонь. – К., 2003. – 580 с.
7. Меленюк В.О. Теоретичні основи державної соціальної політики в Україні» / В.О. Меленюк // Держава та регіони. – 2009. – № 1.

ОНИСКО Р. В.,

аспірант

(Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки),

суддя

(Артемівський міськрайонний
суд Донецької області)

УДК 342.9

**ДЕЯКІ ПРАВОВІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ ЩОДО НАБЛИЖЕННЯ
АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ**

Стаття присвячена дослідженню питання про вдосконалення адміністративного процесу в напрямку наближення до Європейських стандартів. Вектор розвитку правового поля країни залежить від урахування правових стандартів, вироблених на загальноєвропейському рівні, дослідження практичних і наукових здобутків Європейських держав у сфері адміністративного судочинства. В статті вказано на необхідні умови розробки і вдосконалення теоретичного і нормативного фундаменту діяльності адміністративних судів в Україні.

Ключові слова: *стандарт, Європейський суд, досвід зарубіжних країн, правова система, здобутки європейських держав, Рада Європи, захист прав людини, відновлення порушених прав, конвенція.*

Статья посвящена исследованию вопроса о совершенствовании административного процесса в направлении приближения к европейским стандартам. Вектор развития правового поля страны зависит от учета правовых стандартов, произведенных на общеевропейском уровне, исследования практических и научных достижений европейских государств в сфере административного судопроизводства. В статье указаны необходимые условия разработки и совершенствования теоретического и нормативного фундамента деятельности административных судов в Украине.

Ключевые слова: *стандарт, Европейский суд, опыт зарубежных стран, правовая система, достижения европейских государств, Совет Европы, защита прав человека, восстановление нарушенных прав, конвенция.*

The article investigates question of improving administrative process towards approximation to European standards. Vector legal framework of country depends on consideration of legal standards produced by at European levels, practical and scientific research achievements of European countries in field of administrative proceedings. The article stated necessary conditions for development and improvement of theoretical and normative foundations of administrative courts in Ukraine.

Key words: *standard, the European Court of Justice, experience of foreign countries, legal system, achievements of European countries, Council of Europe, human rights, restoration of violated rights, the Convention.*

Вступ. Основною метою запровадження адміністративного судочинства в Україні й утворення адміністративних судів – є гарантування кожній особі права оскаржити в судовому порядку рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, що реалізує закріпленій у Конституції принцип відповідальності держави перед людиною за свою діяльність.

Створення системи адміністративних судів для їх успішного функціонування, прийняття нормативної бази регулювання адміністративного судочинства проходить, беручи за основу міжнародні стандарти, враховуючи теоретичні положення практичного досвіду зарубіжних країн.

Постановка завдання. Дослідження практики Європейського суду з прав людини та врахування правових стандартів, вироблених на загальноєвропейському рівні, дослідження практичних і наукових здобутків європейських держав у сфері адміністративного судочинства є необхідною умовою розробки і вдосконалення теоретичного та нормативного фундаменту діяльності адміністративних судів в Україні.

Результати дослідження. Обрання Україною європейського вектора розвитку правового поля серед іншого передбачає також і реформи власної правової системи. З метою визначення напрямку вказаних реформ необхідне визначення стандартів адміністративного процесу. А для цього потрібно дати визначення таким ключовим поняттям, як адміністративна юстиція та адміністративний процес, при цьому визначити співвідношення між ними. З наукової точки зору відсутній єдиний підхід до визначення терміну «адміністративна юстиція».

Вказане словосполучення містить у собі два поняття: *administratio* та *justitia*. У перекладі з латини *administratio* означає управління, завідування, керівництво; *justitia* – справедливість, правосуддя, судове відомство. Хоча, як зазначає В.С. Нерсисянц, йдеться, по суті, про одне й те саме поняття – про справедливість, що включає у себе правосуддя (й у вихідному значенні – судження по праву, й у похідному – судового вирішення спору згідно з правом, справедливістю).

Тобто, і за змістом, і за етимологією *justitia* виходить із поняття права (*jus*), означає наявність у соціальному світі правового начала і виражає його правильність, імперативність і необхідність) [1]. Термін *justitia* є багатограним у трактуванні, тому серед науковців є різні варіанти його тлумачення. Під адміністративною юстицією мають на увазі особливий порядок вирішення адміністративно-правових спорів судами та уповноваженими на те державними органами [2]. Відносно такого підходу до поняття адміністративна юстиція включається розгляд публічно-правових спорів не тільки судами, а й іншими державними органами.

Можна зробити висновок, що в даному випадку акцент робиться на розумінні терміна *justitia* як «справедливість». Іншими словами, справедливість при вирішенні спорів може бути забезпечена не лише судами, а й адміністративними органами при розгляді скарг громадян у сфері адміністративної діяльності. Більшість науковців, дослідників цієї теми вважають, що до поняття адміністративної юстиції відноситься лише судовий порядок вирішення публічно-правових спорів, іншими словами, адміністративна юстиція є виключно судовою діяльністю. В останньому випадку трактування терміна *justitia* слід розуміти як «правосуддя», яке відповідно до загальноприйнятого розуміння здійснюється лише судами.

Науковець М.Ю. Тихомиров запропонував варіант тлумачення адміністративної юстиції, як: 1) систему спеціалізованих органів, що здійснюють контроль за дотриманням законності у сфері державного управління; та 2) у більш вузькому значенні – особливий процесуальний порядок вирішення адміністративно-правових спорів між громадянином або

організацією з одного боку, і державним органом – з іншого, при якому судові чи інші спеціально уповноважені державні органи розглядають скарги на дії органів державного управління і виносять рішення, обов'язкові для зазначених органів [3].

Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що учені-адміністративісти для дослідження терміну «адміністративна юстиція», в свою чергу, здійснюють дослідження таких основних питань: 1) природу спору, тобто публічно-правовий характер спору, який виникає у сфері державного управління і заснований на нерівності сторін, тобто на підпорядкованості однієї сторони певному розпорядженню чи вимозі іншої сторони, яка наділена владними повноваженнями. При цьому необхідно відокремити такий спір від приватноправового, заснованого на рівності сторін, що регулюється цивільним правом; 2) створення та діяльність спеціально передбачених органів, що здійснюють розгляд публічно-правових спорів; 3) особливий порядок, процедура (процес) розгляду таких спорів.

1. Адміністративний процес та поняття його стандартів.

Так як ця стаття присвячена європейським стандартам адміністративного процесу і має на меті дослідження особливостей процедури розгляду адміністративних спорів судом, увага акцентується на адміністративну юстицію, як на певний процесуальний порядок розгляду спорів судом (в рамках відповідних стандартів), направлений на судовий захист прав, свобод та інтересів учасників публічно-правового спору.

Для вивчення цього питання необхідно попередньо дослідити поняття стандартів адміністративного процесу. Стандарт (standard) у перекладі з англійської мови – це певний зразок (модель, еталон, приклад) певного явища, що береться за вихідний для порівняння з іншими подібними явищами, і який встановлений або компетентним органом, або звичаєм. Для поняття європейських стандартів необхідно брати до уваги поняття європейського правового простору. У правових дослідженнях пропонується визначати європейський правовий простір, як правову систему у стані становлення, складовими якої є юридичні норми, принципи та стандарти, вироблені у рамках регіональних міжнародних організацій (Ради Європи, ОБСЄ, ЄС) [4].

Прикладом юридичного стандарту, безумовно, є Загальна декларація прав людини 1948 року, норми якої, які набули статусу міжнародних, закріплені в Основних Законах понад 100 країн світу, тобто, іншими словами, в цих законах (Конституціях) зазначені допустимі обмеження прав і свобод, не виходячи за межі даного стандарту. Стандарти судового адміністративного процесу можна розглянути як складову частину міжнародних стандартів прав та свобод людини, так як вони призначені для забезпечення ефективності судового захисту прав і свобод людини у спорах з органами владних повноважень. Стандарти адміністративного процесу є ні чим іншим, як системою правових норм, правових звичаїв та принципів, що встановлює обов'язковий рівень гарантій прав особи в адміністративному процесі та способи реалізації таких прав.

Покликанням адміністративної юстиції є забезпечення законності реалізації органами владних повноважень, їх службовими особами встановлених функцій, визначення якості виконання посадовими особами наданих їм повноважень, застосування норм права, що встановлюють відповідальність державних органів та посадових осіб за невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків, відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

2. Конвенція про захист прав людини та основних свобод 1950 року як механізм міжнародного контролю за дотриманням європейських стандартів адміністративного процесу.

Основною складовою європейського правового поля в напрямку захисту прав людини за критерієм кількості держав-членів, і за переліком прав, що гарантуються, є Рада Європи. Переважно в актах Ради Європи знайшли своє втілення та детальну регламентацію гарантії прав особи в судовому процесі, зокрема в адміністративному, втілені в певних стандартах. Закріплені в актах Ради Європи загальні стандарти судового процесу більш детально конкретизуються у резолюціях та рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи щодо вдосконалення законодавства держав-членів у сфері судового адміністративного процесу. Визначаючи особливу природу адміністративних актів держави-члени Ради Європи повинні забезпечити відповідність судових органів та процедур контролю за такими актами вимогам Конвенції, гарантувати їх ефективність [5].

Європейські стандарти адміністративного процесу, які перетворились на загальнови-знані норми міжнародного права, знайшли своє втілення не лише в Загальній декларації прав людини 1948 року, а й Міжнародному пакті про громадянські і політичні права та Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966 року.

У першому ряду міжнародних актів, що встановлюють стандарти прав людини, безза-перечно, знаходиться Конвенція про захист прав людини та основних свобод 1950 року, яка, в свою чергу, закріплює механізм міжнародного контролю, який виражається в діяльності Європейського суду з прав людини. ЄСПЛ захищає положення Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 року та Протоколів до неї, прийнятих згодом, від пору-шення з боку держав-учасників, причому приймає звернення від будь-яких осіб та їх груп, а також від неурядових організацій.

Принцип верховенства права не може бути реалізованим без забезпечення можливо-сті доступу особи до незалежного, неупередженого суду. Рішення чи дії, що є наслідком реалізації владних повноважень завжди мають безпосередній вплив на права і свободи, що захищаються Конвенцією про захист прав людини та основних свобод, тому це має особли-ве значення для забезпечення можливості доступу особи до незалежного, неупередженого суду у відносинах у сфері адміністративного права.

В пункті 1 ст. 6 Конвенції зазначено: «кожен при вирішенні питання щодо його ци-вільних прав та обов'язків, або при встановленні обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення, висунутого проти нього, має право на справедливий і відкритий розгляд упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом». Так, право на справедливий судовий процес являється одним із найважливіших прав, закріпле-них Конвенцією.

Вказане право містить у собі декілька гарантованих Конвенцією самостійних скла-дових, це: право на доступ до суду, рівність сторін у судовому процесі, публічність та гласність судового розгляду, оголошення рішення чи вироку суду безпосередньо після су-дового розгляду, обов'язковість прийняття до виконання судового рішення, яке набрало законної сили, та інші супровідні права. Проте конструкцію вказаних елементів не можна вважати досконалою без включення до неї такого важливого фактору, як можливість до-ступу до суду особи у випадку виникнення спору з адміністративних правовідносин та необхідність судового контролю за актами та діями (чи бездіяльністю) органу владних повноважень держави.

Комітет Міністрів Ради Європи за пропозицією Європейського Комітету зі співро-бітництва в сфері права створив Проектну групу з адміністративного права і поклав на неї доручення виробити загальноприйнятну модель судового контролю за актами адмініст-ративної влади. 7–8 жовтня 2002 року Радою Європи було скликано Конференцію голів Вищих адміністративних судів Європи, яка отримала назву «Можливість та сфера судового контро-лю над адміністративними рішеннями». Під час проведення Конференції її учасниками були прийняті висновки, в яких позитивно оцінена діяльність Проектної групи з адміністратив-ного права. В результаті проведення конференції було встановлено (а з часом відображено у документах Проектної групи з адміністративного права), що на рівні Конвенції про захист прав людини та основних свобод загальні стандарти судового адміністративного процесу закріплені в статті 13 та пункті 1 ст. 6. Проте, тому що спочатку (згідно з буквальним тлумаченням положень Конвенції) не передбачалося поширення ст. 6 на розгляд адміністративних справ, застосування ст. 6 Конвенції щодо судового адміністративного процесу підлягає до-датковому обґрунтуванню.

Відповідно до буквального тлумачення тексту Конвенції реалізація прав, закріплених у пункті 1 ст. 6, гарантується особі тільки при визначенні судом її цивільних прав та обов'яз-ків, або у випадку висунення проти неї кримінального обвинувачення. Отже, застосування ст. 6 Конвенції до певного виду провадження залежить від належності предмета проваджен-ня, до «цивільних прав і обов'язків» або до «кримінального обвинувачення». Із розвитком прецедентної практики Європейського суду під час використання еволюційного та автоном-ного способів тлумачення Конвенції у переважній більшості спори між особою та державою (причому й у випадках, коли відповідно до внутрішнього законодавства країни такі спори належали до сфери публічного права) розглядалися як спори, що підпадають під визначення «цивільних прав та обов'язків».

Так, практикою Європейського суду сформоване правило, що кожен, хто вважає, що втручання адміністративної влади у здійснення його цивільного права є незаконним, має можливість подати відповідну заяву до суду, який відповідає вимогам ст. 6 Конвенції (Рішення ЄСПЛ від 23 вересня 1982 у справі *Sporrong and Lönnroth v. Sweden*, Publ. Court, Series A, vol. 52). Згідно зі ст. 13 Конвенції кожен, чий права та свободи, викладені у Конвенції, порушуються, має право на ефективний засіб правового захисту у відповідному національному органі, не дивлячись на те, що таке порушення здійснюється офіційними особами.

З аналізу вказаної статті випливає, що порушене право, окрім суду може бути захищене і поновлене іншим національним органом. Коли порушене право підлягає захисту судом, застосовуються більш жорсткі вимоги пункту 1 ст. 6 Конвенції, яка поглинає собою ст. 13 Конвенції. Проте не у всіх випадках вказане поглинання призводить до максимально позитивного ефекту. В деяких випадках ст. 13 Конвенції надає додаткові гарантії, які випливають із вимоги ефективності засобу правового захисту. Наприклад, у певних випадках можливо застосувати такий спосіб захисту, як призупинення виконання оскаржуваного рішення чи дій адміністративного органу, якщо вони можуть призвести до невинної шкоди, та покласти обов'язок на відповідний орган відшкодувати шкоду, завдану порушенням прав, визначених Конвенцією.

Враховуючи положення статей 6 та 13 Конвенції, система європейських стандартів адміністративного процесу може бути сконструйована в такій моделі: право на доступ до суду, розгляд справи створеним на підставі закону судом, незалежність та неупередженість суду, гласність та публічність при розгляді справи, розумні строки розгляду справи, справедливий судовий розгляд, ефективний судовий контроль за актами та діями (чи бездіяльністю) органів владних повноважень та обов'язковість до виконання судового рішення.

У висновках Першої конференції голів Вищих адміністративних судів у Європі зазначено, що, не дивлячись на організаційні відмінності у різних державах, адміністративний процес має відповідати загальним стандартам, закріпленим у правових системах держав-членів, або процесуальним гарантіям, які прямо закріплюються у Конвенції про захист прав людини та основних свобод, зокрема в статтях 6 та 13 [6].

3. Гарантії права на справедливий судовий розгляд.

Можна в деталях розглянути основні елементи моделі європейських стандартів адміністративного процесу. Так, беззаперечно першим елементом можна відзначити «створення суду тільки на підставі закону». В статті 6 Конвенції суд має назву (tribunal), і закріплена вимога про вирішення спору трибуналом. Виходячи з автономного тлумачення терміна (tribunal) «трибунал», згідно зі сформованим прецедентним правом Європейського суду із прав людини, «трибунал» має значення спеціально передбаченого державою органу, метою діяльності якого є здійснення судових функцій, що полягають у розгляді та вирішенні справ у межах визначеної законом компетенції, керуючись принципом верховенства права та дотримуючись встановленої законом процедури.

Другим елементом є «незалежність та неупередженість суду», що означає: суд повинен відповідати вимогам незалежності від виконавчої влади, бути неупередженим до кінця судового процесу, тобто до виходу в нарадчу кімнату. Незалежність суду – це його можливість вирішувати справи без стороннього впливу. «Для з'ясування того, чи може певний орган вважатися незалежним, до уваги треба брати, зокрема, спосіб призначення його членів та строк їх повноважень, наявність гарантій від зовнішнього тиску, та те, чи є фактично цей орган незалежним» – Рішення ЄСПЛ від 22 червня 1989 року в справі *Langborger v. Sweden*, Publ. Court, Series A, vol. 155. Визначені у Базових принципах ООН мінімальні стандарти щодо незалежності судової влади (1985 р.) були покладені в фундамент для прийняття Радою Європи Рекомендації (94) 12 щодо незалежності, дієвості та ролі суддів.

Положення, закріплені у вказаній Рекомендації, передбачають, що гарантія незалежності суду ґрунтується на таких вимогах: забезпечення відповідної кількості суддів, безпеки їх перебування на посаді, належного рівня підготовки, достатнього штату допоміжних працівників судового органу та матеріально-технічного забезпечення.

Важливим фактором незалежності суду є належний статус і суддівська винагорода, яка повинна бути співмірною із гідністю професії судді та його навантаженням. На основі аналізу загальних принципів Європейської хартії про статус суддів, прийнятої під егідою Ради Європи у 1998 році, кожного судді стосуються вимоги незалежності, неупередженості та компетент-

ності (так як не може йти мова про незалежність судді, в якого відсутні знання в області юриспруденції, брак досвіду у судочинстві). Як зазначив суддя Вищого адміністративного суду Польщі у доповіді про ефективність судового контролю над адміністративними рішеннями [7], особливого значення ці якості набувають щодо суддів адміністративних судів через небезпеку впливу із боку виконавчої влади та практичну необхідність вузької спеціалізації.

Відповідно до сформованої практики Європейського суду неупередженість судді пов'язана з суб'єктивним критерієм (це стосується випадків підозри конкретного судді в упередженості та зацікавленості у прийнятті певного судового рішення у конкретній справі) та об'єктивним критерієм (наявність гарантій, які виключають обґрунтовані сумніви у неупередженості судді). Причиною виникнення даної проблеми є те, що ще до початку розгляду конкретної справи суддя через виконання інших функцій (адміністративні посади в певному суді та інше) уже має сформовану певну думку на рахунок вирішення справи по суті.

Прикладом є судовий прецедент, коли Європейський суд визначив, що склад із п'яти членів Судового комітету Державної Ради Люксембурга не відповідав вимогам неупередженого судового розгляду, оскільки четверо його членів попередньо брали участь у підготовці думки Ради щодо проекту регламенту, який оскаржувався (Рішення ЄСПЛ від 28 вересня 1995 року в справі *Procola v. Luxembourg*, Publ. Court, Series A, vol. 326).

Третім елементом моделі європейських стандартів адміністративного процесу – є «справедливість, як основа судового розгляду». Вказаний елемент можна розділити на окремі взаємовиключні елементи, такі як:

а) *рівність сторін у процесі*, тобто рівність у поданні доказів, доведення їх переконливості, спростування доказів, поданих іншою стороною, право відводу та інші процесуальні права, якими наділені обидві сторони процесу, іншими словами, рівність сторін у процесуальних правах і можливостях їх реалізації.

Європейський суд із прав людини визнавав порушення ст. 6 Конвенції у випадках, коли національні суди ухвалювали рішення, посилаючись на аргументи, про які заявникам не було нічого відомо; коли одній стороні було відмовлено у доступі до документів, що знаходились у справі; коли було відмовлено у можливості надати певні докази; коли Суд розглянув доводи лише однієї сторони, а також, коли одна із сторін не була поінформована про дату, коли відбувалось слухання у справі проти цієї сторони [8]. Отже, суд має дослідити аргументи, надані кожною із сторін, і жодна сторона не повинна мати певних вагомих переваг над протилежною стороною;

б) *надання правової допомоги стороні*, яка її потребує і не має змоги самостійно собі її забезпечити, якщо це необхідно в інтересах правосуддя [9]. В основному дана позиція стосується кримінальних проваджень, де держава зобов'язана надати особі кваліфікований захист від пред'явленого обвинувачення чи підозри, проте це також повинно стосуватися і адміністративного судочинства, оскільки не кожна особа володіє певними юридичними знаннями і здатна самостійно захищати свої права, або не має фінансової можливості залучити до участі в справі юриста, на відміну від суб'єкта владних повноважень, де юрист є по штату чи залучається таким суб'єктом на підставі закону.

Отже, держава повинна забезпечити надання безоплатної правової допомоги фізичним особам (які її потребують) і в адміністративному процесі. Як зазначено у доповіді Поля Лемменса [10], право на доступ до суду має бути ефективним. Вказана вимога у справах великої складності включає в себе систему правової допомоги заявникам, які не мають змоги сплатити за послуги юриста. Так, в справі Європейського суду від 9 жовтня 1979 року *Aikey v. Ireland* Європейський суд зазначив, що у цивільному процесі надання правової допомоги не є абсолютно обов'язковим, як в кримінальному процесі.

Проте, надання правової допомоги є необхідним у випадках, коли особа сама не може представляти свої інтереси, або у разі, коли національний закон визнає юридичне представництво обов'язковим. У попередньому проекті Рекомендації щодо судового перегляду адміністративних актів [11] окрім правової допомоги наголошується також на прийнятності вартості звернення до суду для заявника та на достатніх строках, встановлених для подання відповідної заяви;

в) *відкритий (публічний) судовий розгляд* та публічне проголошення судового рішення. Публічний судовий розгляд спрямований не лише на задоволення інтересів сторін у справі, а також на задоволення інтересів суспільства. Публічний судовий розгляд забезпечує довіру

до судових органів. Проте, крім позитивного моменту, публічний судовий розгляд у певних випадках є механізмом затягування судового процесу та сприяє розголошенню даних, які не підлягають до розголошення широкому колу осіб, тому наразі навколо цього питання точаться дискусії між науковцями. Незважаючи на це, рішення суду за будь-яких обставин повинно проголошуватись публічно.

Вказане положення пункту 1 ст. 6 Конвенції передбачає право сторін та інших осіб, чийх інтересів стосується судове рішення, отримати копію такого судового рішення, можливість кожного ознайомитись із судовим рішенням, щодо якого він має законний інтерес, та забезпечення доступності судового рішення, яке містить не тільки певні усталені формули, для громадськості у вигляді публікації чи в електронній формі [10];

г) *вмотивованість судового рішення* включає в себе чітке обґрунтування складом суду прийнятності тих чи інших доказів, детальний аналіз таких доказів, аналіз заперечень та спростувань доказів, поданих іншою стороною, формування з доведених фактів причинно-наслідкового ланцюга, причину застосування певної норми до правовідносин, які виникли.

Четвертим елементом моделі європейських стандартів адміністративного процесу можна відзначити «розумний строк для розгляду справи». Дотримання критерію «розумного строку» розгляду справ є проблемним питанням у багатьох державах.

Вказаний критерій Європейський суд бере до уваги, з'ясовуючи такі аспекти, як: поведінка заявника та відповідача, складність справи, підхід органу владних повноважень до розгляду справи, конкретні обставини справи, які виправдовують більш тривалий строк судового розгляду.

В національному законодавстві деяких держав є обов'язковою стадія досудового розгляду спору певним адміністративним органом. Тому в таких випадках тривалість розгляду справи залежить від тривалості досудової процедури. При розгляді скарг про перевищення розумних строків, про які зазначено в ст. 6 Конвенції, Європейський суд також враховує строки виконання судового рішення.

4. Обов'язковість виконання судового рішення, як гарантія права на судовий захист.

При поданні заяви до адміністративного суду, кожна особа ставить ціль не тільки визнати недійсним оспорюваний акт, а й також скасувати негативні наслідки його прийняття. Захист особи та відновлення її порушених прав включає також обов'язок суб'єкта владних повноважень вчинити дії відповідно до судового рішення. Якщо державні органи затримують виконання судових рішень або взагалі відмовляються виконувати їх, то гарантії, передбачені ст. 6 Конвенції, втрачають будь-який сенс.

Висновки. Згідно з Рекомендаціями (2003)16 щодо виконання адміністративних та судових рішень у сфері адміністративного права (Розділ II, пункт 1) в національному законодавстві має бути передбачена можливість примусового виконання судового рішення у випадку невиконання такого рішення адміністративним органом держави.

В законодавстві держави також має бути передбачена відповідальність певних службових чи посадових осіб за умисне невиконання судового рішення, а адміністративний орган, який допустив невиконання рішення суду, зобов'язаний протягом розумного строку сплатити певну грошову суму, причому розмір відсотка, який має сплатити адміністративний орган, не може бути меншим, ніж для приватних осіб.

Список використаних джерел:

1. Нерсесянц В.С. Философия права. Учебник для вузов. – М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА: М, 1998. – С. – 29.
2. Шемшученко Ю.С. Адміністративна юстиція // Юридична енциклопедія: В 6т. / Редакція : Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та інш. – К.: Укр. енцикл., Т. 1: А-Г, 1998. – С. 47–48.
3. Тихомирова Л.В., Тихомиров М.Ю. Юридическая энциклопедия. Издание 5-е, дополненное и переработанное / Под ред. М.Ю. Тихомирова. – М.: 2001. – С. 20.
4. Гнатовський М.М. Становлення та тенденції розвитку європейського правового простору: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. (12.00.11) / Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2002. – С. 10–12.
5. Draft Explanatory Memorandum to Recommendation of Committee of Ministers on Judicial Control of Administrative Acts. Working Party of Project Group on Administrative Law (CJ-DA-GT), 3rd meeting, Strasbourg, 3–5 November, 2003.

6. First Conference of Presidents of Supreme Administrative Courts in Europe «The possibility and scope of judicial control of administrative decisions». 7–8 October, 2002. – Strasbourg.
7. Jacek Chlebny, Judge of Supreme Administrative Court, Łódź (Poland). The efficiency of judicial control of administrative decisions. Матеріали зазначеної Конференції.
8. Донна Гом'єн. Короткий путівник Європейською конвенцією з прав людини. – Львів: Кальварія – 2000 – С. 186–189.
9. David Harris, Professor, Director of Human Rights Law Centre at Nottingham University (United-Kingdom). General report. Матеріали зазначеної Конференції.
10. Paul Lemmens, Director of Human Rights Centre, Catholic University of Leuven (Belgium). The main features of judicial control of administrative action in lights of case-law of European Court of Human Rights. Матеріали зазначеної Конференції.
11. Preliminary draft Recommendation on Judicial Review of Administrative Acts. Working Party of Project Group on Administrative Law (CJ-DA-GT), 2003. – 9 Rev.

РАДЧЕНКО О. Ю.,
аспірант кафедри правознавства
(Київський національний
торговельно-економічний університет),
секретар судового засідання
(Господарський суд
Житомирської області)

УДК 342.95:366.5

СИСТЕМА ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Стаття присвячена дослідженню системи органів державної влади у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг. Проведено систематизацію суб'єктів забезпечення захисту прав споживачів фінансових послуг. Запропоновано шляхи вдосконалення законодавчого регулювання та взаємодії системи органів державної влади в досліджуваній сфері.

Ключові слова: *система органів державної влади у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг, державне регулювання ринків фінансових послуг, державний нагляд (контроль).*

Статья посвящена исследованию системы органов государственной власти в сфере защиты прав потребителей финансовых услуг. Проведена систематизация субъектов обеспечения защиты прав потребителей финансовых услуг. Предложены пути совершенствования законодательного регулирования и взаимодействия системы органов государственной власти в исследуемой сфере.

Ключевые слова: *система органов государственной власти в сфере защиты прав потребителей финансовых услуг, государственное регулирование рынков финансовых услуг, государственный надзор (контроль).*

The article is concerned with research of financial services consumers' protection within public authorities' system. Subjects of financial services consumers' rights protection provision were systematized. Both ways to perfect legislative control and public authorities' system cooperation were offered in investigated sphere.

Key words: *financial services consumers' protection within public authorities' system, government control of financial services markets, state supervision (control).*

